

KÜRESEL ÜRETİM BÖLGESEL PAYLAŞIM

Dr. İ. Pınar NACAĞ – Mustafa YAĞCIOĞLU
İzmir Ticaret Borsası Ar-Ge Müdürlüğü

Kasım 2011

Giriş

Dünya nüfusu artıyor. Kent nüfusu daha hızlı artıyor. Son 4 yıldır kent nüfusu, kırsal nüfusu geçti. Artan kent nüfusu gıda talebinin daha hızlı artması demek. Tüketenler artarken, tarımsal üretimin talebi karşılayabilmesi için üretimin verimliliği daha fazla artmalı. Aslında, tarım ve gıda üretim endeksleri sürekli artış eğiliminde. Ancak, günümüzde, obezlerle açların sayısı eşitlendi. Her yıl yaklaşık 80 milyon insan dünya nüfusuna ekleniyor. Daha fazla ve daha iyi yemek isteyenlerin sayısı artarken açların sayısı da hızla artıyor. FAO, tarımsal üretimin talebi karşılayabilmesi için bu yüzyılın ortalarına kadar yüzde 70 hatta gelişmekte olan ülkelerde yüzde 100 artması gerektiğini açıkladı. Ancak sorun üretimden önce bölüşümden kaynaklanmakta. Medeniyet artıkça insanlığın yarattığı zenginlik adil paylaşılamiyor. Üretim yüzde 100 de artsa da süt içmeden, et ve yumurta yiyemeden çocuklar büyümeye devam edecek. Bizler mide fesatı geçirirken insanlar açlıktan ölmeye mahkum olacak.

Nitekim, SOMALİ açlık krizi bu dengesiz dağılımı bir kez daha hatırlattı. Somali’de 5 yaşın altında 29.000 çocuk açlıktan öldü. Oysa, dünyada üretim artış seyri, dünya nüfusunun yeteri ölçülerde günlük besin tüketimi yapmasına yetecek ölçülerde. Dünya gıda ve tarım ürünleri üretim indeksleri incelendiğinde, 2005-2009 döneminde üretimin yüzde 10 civarında arttığı görülmektedir. Dünya üretim göstergeleri göz önüne alındığında 7 milyar insanın aç kalmadan yaşayabileceği ortaya çıkmaktadır. Sorun, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üretim artışı sağlanamamasıdır. Dünya tarım piyasalarına Gelişmiş Ülkeler hakim. Gelişmiş ülkelerin zengin kaynakları, teknoloji ve verimlilikteki sıçramaları ile küresel pazarda gıdaya hakimiyetleri artırmakta. Bu çalışmada, yapılan analizlerle, tarım piyasalarında üretim, ticaret ve tüketimde ortaya çıkan adaletsizliğin boyutları analiz edilmeye çalışılmış, ayrıca gıda dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklanan sorunlar derinleşirken, gıda fiyatlarındaki artışın bu sürece etkisine de değinilmiştir. Nitekim, son yıllarda gıda fiyatlarında ciddi bir karmaşa söz konusudur. 2007 yılından bu yana süre gelen gıda fiyatlarındaki artışlar en çok yoksulları etkilemekte. FAO Gıda Endeksi Eylül ayında yüzde 2 oranında gerilese de gıda fiyatları zirvede seyretmeye devam ediyor. Sadece 2010-2011 döneminde gıda fiyatlarındaki artış 70 milyon insanı daha yoksulluğa ve yoksunluğa sürükledi.

Üretim ve Bölüşüm Dengeleri

Son yarım yüzyılda özellikle teknolojiye ve ticaret hayatındaki gelişmeler dünya üretiminde önemli artışların yaşanmasına neden oldu. 1960 yılında 1.3 trilyon dolar olan dünya ekonomisinin büyüklüğü 2010 yılına gelindiğinde 63 trilyon dolara ulaştı. Ancak, ekonomide yaşanan büyüme sonucunda ortaya çıkan zenginlik, tüm ülkelere ve toplum kesimlerine ne yazık ki adaletli olarak yansımamaktadır. Nitekim, dünya ekonomisine ilişkin tabloda verilen rakamlar bu gelişmeyi açıkça ortaya koymaktadır.

2011 yılı itibari ile dünya nüfusu 7 milyar. 1960 yılında 3 milyar olan dünya nüfusu aradan geçen 51 yılda iki katından fazla arttı. Yüksek Gelirli Ülkelerde (YGÜ) yaşayan bu dünyanın şanslı bireylerinin toplam dünya nüfusuna oranı 1960-2010 yılları arasında gerilerken, en düşük kişi başına düşen gelire sahip Düşük Gelirli Ülkelerde (DGÜ) yaşayan nüfusun oranı ise yükseldi.

Tablo 1: Bazı Ülke Gruplarının Dünya Nüfus, Üretim ve KBDG Payları						
Yıllar	Nüfus (% Pay)		Üretim (% Pay)		KBDG (\$)	
	YGÜ	DGÜ	YGÜ	DGÜ	YGÜ	DGÜ
1960	24.6	7.9	76.2	1.7	1,382	96
2000	17.3	10.6	81.8	0.5	25,099	256
2010	16.5	11.6	68.2	0.7	38,171	520

KAYNAK: Dünya Bankası,

YGÜ: Yüksek Gelirli Ülkeler, DGÜ: Düşük Gelirli Ülkeler

Dünya ekonomi pastasından alınan pay ise aynı dönemde özellikle DGÜ aleyhine gelişti. Bu ülkelerin nüfusu artarken zaten çok düşük olan ekonomideki payları ise iyice geriledi. YGÜ'in ekonomideki payları ise 2000 yılına kadar artış göstermiş ancak bu dönemden sonra özellikle Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin ekonomilerinde yaşanan gelişme sonucunda yüzde 68.2'ye geriledi. Tabloda verilen Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir miktarlarında dünya ekonomisindeki gelişmenin her ülkeye adaletli olarak yansımadığını ortaya koymaktadır. 2010 yılında dünyada kişi başına ortalama gelir 9,216 dolarken, YGÜ'de 38,171 dolar, DGÜ'de ise sadece 520 dolar olmuştur. Üstelik, Somali ve Nijer gibi ülkelerde kişi başına düşen gelir miktarı yıllık 250 dolar gibi son derece düşük seviyelerdedir.

2009 yılı itibariyle dünya ekonomisi içerisinde tarımın nicel büyüklüğü yüzde 4'tür. Bu oran ABD'de yüzde 1, AB'de ise yaklaşık yüzde 2'dir. Ancak, sanayi ve hizmetler sektörlerinin gelişmediği DGÜ'de tarımın ekonomi içerisindeki ağırlığı hala yüksektir. Örneğin Nijer'de bu oran yüzde 44, Somali'de ise yüzde 60'tır.

Tarımsal ekonominin büyüklüğüne benzer bir durum tarımsal nüfus içinde geçerlidir. YGÜ'de nüfusun ancak yüzde 2-4'ü tarımla geçimini sağlarken Somali'de yüzde 67, Nijer'de ise yüzde 83'ü tarımdan geçimini sağlamaktadır. Üstelik DGÜ'de yatırım olanaklarının sınırlı olmasına yüksek nüfus artış oranlarının eklenmesi tarımla geçimini sağlayanların sayısının, gelişmiş ülkelerdekine tersine, yıllar içerisinde mutlak olarak artmasına neden olmuştur.

Dünyada tarımsal nüfus başına yıllık ortalama üretim değeri 846 dolardır. Ekonomisi tarıma bağımlı olan Somali ve Nijer'de kişi başına üretim 170 dolar seviyelerindeyken Avrupa Birliği'nde yaklaşık 10,000 dolar, ABD'de ise 29,177 dolardır. Bu verilere göre ABD'de bir tarımsal üretici Somali'de ki üreticiye göre bir yılda 168 kat fazla üretim yapmaktadır.

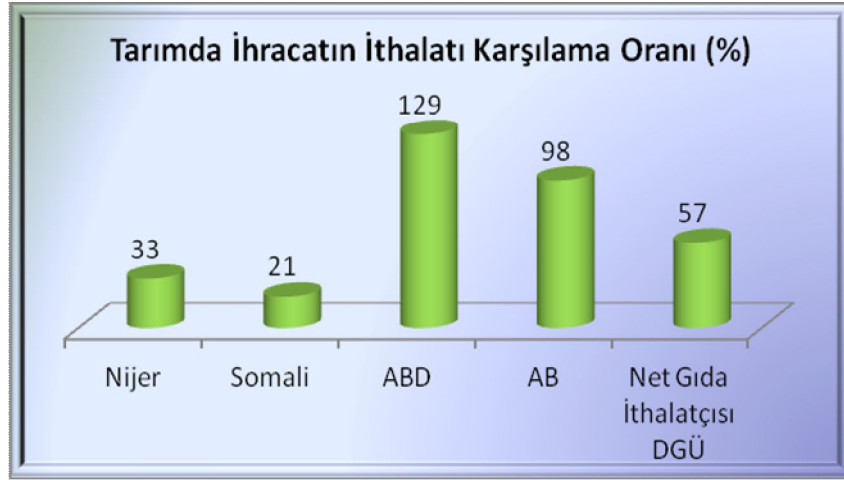
Tablo 2: Ülke/Ülke Gruplarının Bazı Tarım Ürünleri Üretimindeki Payı (%)				
Ülkeler	Dünya Nüfusundaki Payı	Dünya Üretimindeki Payı		
		Tahıllar	Et	Süt
ABD	4.50	16.80	14.70	12.20
AB	7.30	11.90	15.30	21.70
Net Gıda İthalatçısı DGÜ	19.00	11.20	7.10	11.60
Nijer	0.22	0.14	0.13	0.14
Somali	0.13	0.01	0.07	0.33

KAYNAK: FAO

Tablo 2'de bazı ülke/ülke gruplarının tahıl, et ve süt üretimlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Buna göre; ABD ve AB dünya nüfusundaki paylarına oranla daha fazla tahıl, et ve süt üretmektedir. ABD özellikle tahıl üretiminde, AB ise et ve süt gibi hayvansal ürünlerin dünya üretiminden önemli pay almakta. Net gıda ithalatçısı olan düşük gelirli ülkeler ise üç üründe de dünya nüfusundan aldığı paydan daha düşük oranda üretim gerçekleştirmekteler.

YGÜ ile DGÜ arasında tarımsal üretimde görülen dengesizlik dış ticarete de benzer şekilde yansımıştır. Gelişmiş ülkelerde tarımın dış ticaret içerisindeki payı düşük seviyelerdeyken az gelişmiş ülkelerde tarımsal ürünler dış ticaretin önemli

bir bölümü oluşturmaktadır. Ancak, grafikte görüldüğü gibi dış ticarete de durum DGÜ'nin aleyhinedir. ABD tarımsal ithalatından çok daha fazla ihracat yaparken, AB'de ihracat ve ithalat hemen hemen başabaş noktasındadır. Harcanabilir geliri düşük az gelişmiş ülkeler ise tarımsal ihracatlarından çok daha fazla miktarda ithalat yapmaktadır. Net Gıda İthalatçısı olan DGÜ'ler ithalatlarının ancak yüzde 57'si kadar tarımsal ihracat yapabilmektedir. Nijer ve Somali gibi ülkeler içinse durum çok daha kötüdür. Somali'de tarımsal ihracatın 5 katı ithalat gerçekleştirilmektedir. Bu durum düşük gelirli ülkelerin kaynaklarını ancak beslenme için kullanmalarına, bu kaynaklarını gelişmelerini sağlayacak yatırımlara dönüştürememelerine neden olmaktadır.

Dünya tarım dış ticaretindeki adaletsizliği gösteren bir diğer veride tarım sektöründe faaliyet gösteren kişi başına yapılan ihracat miktarıdır. Verimliliğin önemli bir göstergesi olan bu veri aynı zamanda ticaret piyasalarının, fiyat mekanizmalarının gelişmiş ülkeler tarafından yönetildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle çok uluslu şirketlerin bu konuda ne kadar etkin olduğu bilinen bir gerçektir. ABD'de tarım sektöründe kişi başına düşen ihracat miktarı 22,047 dolar, AB'de ise 19,926 dolardır. Net gıda ithalatçısı olan düşük gelirli ülkelerde ise kişi başına ihracat sadece 29 dolar, Somali'de ise sadece 11 dolardır.

Tablo 3: Bazı Gıda Ürünlerin Kişi Başına Yıllık Tüketim Miktarı (Kg)

Ülkeler	Buğday	B. Yağ	Sebzeler	K.Yemiş	Yumurta	Peynir	Süt	Et	H. Yağ
ABD	84.8	29.1	127.6	3.8	14.3	14.9	128.3	122.8	5.7
AB	102.9	19.4	117.3	4.9	12.4	16.7	78.1	86.2	13.3
Net Gıda İthalatçısı DGÜ	48.3	7.5	48.6	0.7	2.0	1.0	37.2	15.8	1.4
DÜNYA ORT.	65.9	11.4	119.5	1.9	8.6	2.8	50.1	40.1	3.3

KAYNAK: FAO

Dünya tarım piyasalarında üretim ve dış ticarete yaşanan adaletsizliğin sonuçları asıl olarak gıda tüketiminde ortaya çıkmaktadır. Tablo 3’de bazı ürünlerin ülke ve ülke grupları bazında kişi başına yıllık tüketim miktarları verilmiştir. İnsan beslenmesinde büyük önem taşıyan bu ürünlerden hiçbirinde net gıda ithalatçısı ülkeler AB, ABD gibi gelişmiş ülkelerin ve dünya ortalamasının altında bir tüketim gerçekleştiriyor. Bu ülkelerde başta çocuklar olmak üzere insanlar yetersiz gıda ile beslenmekte ve temiz su kaynaklarından yoksun olarak yaşamaktalar. Bu durum salgın hastalıklar nedeniyle birçok kişinin dünya ortalama yaşam süresinin altında bir hayat sürmesine neden olmakta. 1 milyar insanın açlıkla mücadele etmesi kabul edilebilir bir durum değildir. Özellikle dünyanın lider ülkeleri gıda bölüşümünün daha adaletli olarak gerçekleşmesini sağlayacak bir sistemin kurulmasına zemin hazırlamaları gerekmektedir.

Gıda Fiyatları Artıyor

Gıda fiyatlarında 2005 yılında başlayan artış ve dalgalı seyir süreci düşük gelir bölgelerini olumsuz etkilemeye devam ediyor. Gıda fiyatları iç açıcı değil. Fiyatların Mayıs 2009’dan beri düzenli artması gıda krizinin tekrarını işaret ediyor. Üstelik gıda krizi ekonomik krizler gibi yönetilebilecek bir kriz değil. Bu krizi asıl yöneten doğanın risk ve belirsizliği.

Fiyat artışları endişe verici. Tahıl, mısır ve pirinç fiyatlarının artış eğilimi olası kötü hava koşulları ile hızla artabilir. Nitekim, Tayland’da selin çeltik tarlalarını sular altında bırakması pirinç stoklarını olumsuz etkiliyor. Pirinçte fiyat artışı kaçınılmaz hale geldi. Net Gıda İthalatçısı DGÜ’lerin gıda ithalatına 2010 yılında 164 milyar dolar harcadığını açıklayan FAO bunun bir önceki yıla göre yüzde 20 artışa tekabül ettiğini belirtti.

Dünya genelinde gıda ürünleri fiyatlarının Temmuz ayında, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 33 arttı. Artık ucuz gıda bulmak mümkün olmayacak.

Gıda fiyatlarının artışları elbette ki en çok yoksul kesimleri etkileyecek. Az gelişmiş ve net gıda ithalatçısı düşük gelirli ülke halkları dünya ortalamasının altında gıda tüketseler de gelirlerinin önemli kısmını gıdaya ayırdıkları için daha da fakirleşmelerine neden olacaktır.

4 kişilik bir ailenin 1 haftalık gıda harcaması Almanya’da 500 dolar, ABD’de 395 dolar, Mısır’da 7 yetişkin 5 çocuklu bir ailenin gıda harcaması 69 dolara, Bhutan ‘da 7 yetişkin 6 çocuklu bir ailenin gıda harcaması 503 dolar, Çad’da ise 3 yetişkin 3 çocuklu bir ailenin 1 haftalık harcaması 1.23 dolar olsa da gıda fiyatlarındaki artışlar düşük gelirli kesimleri doğrudan etkilemektedir.

Yaşanan fiyat artışlarının düşük gelirli ülkelerdeki tüketicileri nasıl etkilediği, hazırlanan senaryoda görülmektedir. Artan gıda fiyatları, düşük gelir grupların gelirlerinin daha fazlasını gıda harcamaları için kullanmalarına sebep olmaktadır. Fiyat artışlarının farklı ülke vatandaşlarının gelirlerinden ne kadar daha fazla pay ayırmak zorunda kalacaklarını ortaya koymak için senaryo dahilinde bir hesaplama yapılmıştır. Fiyatlardaki yüzde 30 oranındaki bir artış, gelirden ABD’de yüzde 3, İtalya’da yüzde 5, Hindistan’da yüzde 16, Zimbabve’de yüzde 22 daha fazla pay ayrılmasına neden olmaktadır. Bu durumda, ABD veya İtalya’daki bir birey bütçesinden sadece yüzde 3 ve yüzde 5 oranında bir miktarı gıda harcamalarına aktararak fiyat artışlarının etkisini giderebilirler. Zimbabve’de bir birey ise gelirin yüzde 94’ünü gıdaya ayırması gerekmekte veya gıda tüketim miktarını düşürmesi gerekmektedir.

Tablo 4: Gıda Fiyatlarındaki Artışın Tüketici Gelirlerine Etkisi				
	ABD	İtalya	Hindistan	Zimbabve
Kişi Başına Düşen Gelir	47,400 \$	30,700 \$	3,400\$	400 \$
Gıdaya Harcanan Pay (%)	%10	%18	%53	%72
Gıda Harcaması	4,740 \$	5,526 \$	1,802\$	288\$
Gıda Fiyatlarında %30 Artışın Gelirden Ayrılan Paya Etkisi	+%3	+%5	+%16	+%22

Gıda fiyat artış eğilimi sürdükçe ne yazık ki, bu süreçte bir çok insan yetersiz beslenecek, açlık sınırına yaklaşacak, ama zengin ülkelerin zengin insanları ise

tüketim eğilimlerini değiştirmeyecek ve hatta daha kaliteli ve daha iyi beslenmeyi talep edecek.

Sonuç

Dünya ekonomisine hakim olan bu adaletsiz gelişme sosyal ve siyasi alanda da farklı ve büyük sorunlara kaynaklık etmektedir. Dünyanın bir tarafında insanlar yüksek standarda hayatlarına devam ederken, diğer tarafta açlık, sefalet, çocuk ölümleri yaşamın bir parçası olmuş durumdadır. Ekonomik zenginlik batı ülkelerinin kendi içerisindeki demokrasi, insan hakları gibi evrensel kuralları beslemekte, özellikle Afrika ve Asya ülkelerindeki fakirlik ise iç karışıklıklara ve diktatör yönetimlerine kaynaklık etmektedir.

Türkiye, Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya vb. gelişmekte olan ülkeler dünyadaki bu sistemden kendilerini bir şekilde korumayı başarabilmektedir. Ancak, Somali, Nijer gibi çoğunluğu orta Afrika'da bulunan DGÜ yabancı yardımlara muhtaç bir şekilde yaşamını sürdürebilmektedir. Dünyanın bir tarafında insanlar sağlıklı beslenmek için organik, çevre dostu üretim ve tüketime yönelmekte, diğer tarafta ise insanlar en temel ihtiyacı olan gıdaya ulaşamamaktadır. Tarım sektörünün ülkeler için gerçek önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Dünya ekonomisi içerisinde tarım piyasalarında yaşanan değişim ve gelişimde, sektörün sadece bir ekonomik faaliyet olarak değil insanoğlunun en temel gereksinimi olan beslenme ihtiyacı göz önüne alınarak analiz edilmelidir.

Gelişmiş ülkelerin güdümünde, endüstriyel tarımın etkin olması ve tarımın şirketleşmesi üretim ve tüketimde adaletsizliği daha da artırmaktadır. Düşük gelirli küçük çiftçilerin üretimlerini artırmak temel çare. 2050'de 9.2 milyar olması beklenen nüfusun tamamını doyurmak için küçük çiftçilere büyük işler düşüyor. Küçük ölçekli işletmelerdeki az gelirli çiftçilerin yüksek verim ve üretim maliyetlerinde tasarruf ile üretimlerini artırması bölüşüm sorununa çare olurken, ekolojik dengenin korunması da yanımıza kar kalacak.